

تأثیر شاخصه های اجتماعی بر رضایتمندی ساکنان مناطق مرکزی پاریس

محمد مهدی شعبانی
پژوهشگر دکتری معماری. پژوهشکده نظر
Mmahdi.shabani@gmail.com

چکیده

سکونت گاه ها در دوران معاصر به موضوع فراگیری برای شاخه های معماری، شهرسازی و علوم اجتماعی تبدیل شده است. از علل وجودی این چنین تحقیقاتی ارتقای کیفیت زندگی شهروندان است. گسترش ارتباطات جهانی باعث تبادل فرهنگ ها و نزدیک شدن بسیاری از نگرش های اجتماعی با یکدیگر شده که بسیاری از نیازهای متفاوت امروزی از نتایج آنهاست. مفهوم کیفیت محیط سکونت و نیز رضایتمندی سکونتی، مفاهیم هم راستا و بر هم مؤثر هستند که به عنوان شاخص، کارآیی یک زیستگاه را در جنبه های متمایز مورد سنجش قرار می دهند. بر این اساس محققین فراوانی در جهت تدوین و تدقیق آنها برآمده اند. می توان از برآیند نظرات جمعی، رضایتمندی سکونتی را مفهومی دانست که در بعد عینی و کالبدی از مقیاسی ریز دانه و کوچک همچون ابعاد و اندازه فضاهای داخلی خانه تا مفهومی درشت دانه همچون شبکه حمل و نقل عمومی شهری، قابل بررسی است. همچنین در بعد ذهنی، گستره وسیعی از احساسات و رفتارهای اجتماعی تا تصمیم های شخصی را دربرمی گیرد. آنچه در این پژوهش بدان پرداخته می شود، مطالعه مشاهده محور است که به کشف و چگونگی پاسخ فضای مسکونی بافت مرکزی پاریس به شاخصه های تأثیرگذار در رضایتمندی سکونتی می پردازد. آنچه به عنوان پیش فرض و با استناد به آمارهای رسمی موجود و نیز تجربه حضور در نمونه موردی، مشهود است، اینکه جمعیت قابل توجهی از ساکنان بافت مرکزی پاریس در خانه های قدیمی با مساحت کم زندگی می کنند. با این حال این شهر در اروپا در رده خوبی از نظر سطح رضایت از زندگی و به تبع آن سکونت قرار دارد. سؤال اصلی این است که کدام عوامل از آنچه در محدوده رضایتمندی سکونتی است و بدان پرداخته می شود، نقش به سزایی در جواب دهی به این نیاز پایه ای ساکنین پاریس دارد.

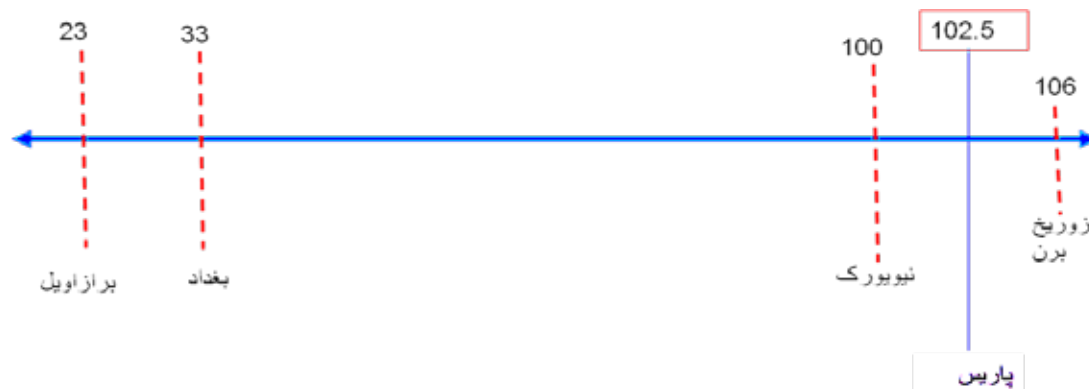
واژگان کلیدی

رضایتمندی سکونتی، کیفیت زندگی، مسکن کوچک، فضاهای شهری، پاریس.

مقدمه

جهت مورد مطالعه قرار گرفته که جزو چند شهر مطرح دنیا در زمینه اقتصادی، سیاسی است که در زمینه معماری و شهرسازی نیز بستر مهمی برای جریان‌ها و نحله‌های فکری معاصر بوده است. بنابر آنچه در ادامه درباره عوامل تأثیرگذار بر رضایتمندی سکونتی خواهد آمد، وجوه کالبدی سکونتگاه‌ها شامل مقیاس، مساحت، طول عمر و کیفیت ساخت در کنار دیگر عوامل اجتماعی و شهری و... حایز اهمیت است. با این حال در پاریس آنچه مشهود است خانه‌های متداول به عنوان بستر سکونت چه از نظر مساحت و چه طول عمر در جایگاه مناسبی قرار ندارند. اما در طرفی دیگر به نظر می‌رسد عوامل تأثیرگذار فراوان دیگری همچون ابعاد اجتماعی و خدمات شهری بر افزایش رضایتمندی سکونتی در پاریس مؤثرند. این‌که شهر مذکور از مقاصد اصلی توریست و حتی سرمایه‌گذاری در مسکن است می‌تواند از نتایج این امر باشد. براساس آنچه در مقاله «آدام اکولیسز»، تحت عنوان زندگی شهری؛ تناسبی میان قابلیت زندگی و رضایتمندی سکونتی بیان شده است، شهر پاریس با شاخص عددی بیش از ۱۰۰ در کنار شهرهایی چون وین و زوریخ در رده بالایی از رضایت و کیفیت زندگی قرار دارد. تأکید این مقاله بر شفاف‌سازی نقش عواملی چون زندگی شهری و روابط اجتماعی، هم‌پای شاخصه‌های کالبدی و فیزیکی مسکن، بر رضایتمندی سکونتی ساکنان است (تصویر ۱).

با نگاهی دقیق به جریان معماری و شهرسازی حاکم بر فرهنگ‌ها و جغرافیاهای متفاوت، تلاش برای ساخت شهرها و فضاهای سکونتی منطبق بر نیازهای ساکنان و کاربران قابل مشاهده است. رضایتمندی سکونتی به عنوان یک پدیده اجتماعی پیچیده به شمار می‌آید که مفهوم آن از مفهوم مسکن و محیط اطراف آن پدیدار شده و از جمله مباحثی است که می‌تواند به عنوان شاخصه‌ای در جهت تحلیل، مقایسه و ارزش‌گذاری توانش پاسخ محیط مسکونی به نیازهای ساکنین به کار گرفته شود. این مفهوم که بر پایه ادراک از فضا بنا شده است، مجموعه‌ای از نیازهای کالبدی و ساختاری خانه تا اجتماع، شهر و خدمات جاری در آن را شامل می‌شود و بسیار ریشه در فرهنگ، جغرافیا و اقلیم خاص هر شهر و کشور دارد. اگرچه محققان فراوانی در این باره تحقیق کرده‌اند و به الگوها و عوامل تأثیرگذار مشترکی رسیده‌اند، با این حال بدیهی است که میزان نقش هر کدام از این متغیرها در پاسخ به رضایتمندی سکونتی، بسته به هر جغرافیا و زمان خاص، متفاوت است. این پژوهش با در نظر گرفتن نقش تأثیرگذار مکان مورد ارزیابی بر فرهنگ و تاریخ ساکنان آن، بر آن است تا با مطالعه‌ای مشاهده‌محور بر یکی از شهرهای مطرح اروپایی، نوع و میزان توانش عوامل تأثیرگذار بر رضایتمندی سکونتی را در شهر پاریس به عنوان نمونه موردی تحقیق، بررسی نماید. پاریس از آن



تصویر ۱. مقایسه شهرهای دنیا براساس استانداردهای بین‌المللی کیفیت زندگی. مأخذ: www.notaires.paris-idf.fr

فرضیه

رویکردهای نظری به بحث رضایتمندی سکونتی
در مطالعات نخستین رضایتمندی سکونتی، نگاه محققان به موضوع غالباً تک بعدی دنبال شده است. به عنوان مثال برخی از محققان، ادراک را مبنای مراحل درک میزان رضایتمندی افراد توصیف کرده‌اند، بدین گونه که شخص با توجه به مجموعه‌ای از نیازها

عوامل اجتماعی و خدمات مناسب شهری و فضای زنده جمعی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در بالابردن رضایت سکونتی ساکنان یک شهر داشته باشد.

امنیت، تأسیسات زیربنایی، ارتباط با دنیای اطراف، فعالیت های شهری و فضای باز طبیعی تأثیر فراوانی در شکل گیری حس رضایت از محیط مسکونی داراست (Choudhury, 2005: 45). در مقابل، واکنش های ادراکی و عاطفی برانگیخته شده از شرایط محیط مسکونی، به عنوان شاخصه ای اثرمحور، هستند. معیار اندازه گیری این تأثیرات، سنجش میزان رضایتمندی و یا احساس آزدگی شخص نسبت به شرایط سکونتی تعریف شده است (Van Pol, 1997: 7). احساس آزدگی به مثابه نوعی احساس نارضایتی، همراه با هر عامل یا شرایطی که به نظر می رسد تأثیر بدی بر روی فرد و یا یک گروه می گذارد، تعریف می شود. این احساس به عنوان متداول ترین اثر از ویژگی های نازل محیطی شناخته می شود که تأثیری منفی بر روی رضایتمندی سکونتی می گذارد (Van Pol, 1997: 11).

رابطه کیفیت زندگی و رضایتمندی سکونتی

واژه کیفیت، در عین حال که شرح درجه کمال یک پدیده امری بسیار دشوار است، اما همچنان برای وصف «درجه کمال» هر پدیده ای به کار می رود. «امین صالحی» در تعریفی جامع این چنین بیان می کند: «مجموعه خصوصیات یا صفات مشخص که باعث متمایز کردن یک شی از اشیای دیگر شده، ما را قادر می سازد که در مورد برتری، مشابهت یا فروتری چیزی در مقایسه با چیزی دیگر قضاوت و حکم نماییم و از نظر زیباشناختی در مورد زیبا یا زشت بودن، خوب یا بد بودن، و از نظر عملکردی در مورد بهتر یا بدتر بودن و کارآمد بودن آن قضاوت و حکم نماییم» (امین صالحی، ۱۳۸۷: ۱۱). کیفیت مفهومی دو طرفه است؛ یعنی در عین حال که مفهومی است روشن و واضح ولی در مقابل به سادگی نیز تن به تعریف نمی دهد (گلکار، ۱۳۷۹: ۵).

کیفیت زندگی شهری از دو دریچه عینی و ذهنی بررسی می شود. سنجه های عینی مختلفی از محیط شهری نظیر نرخ بزهکاری، میزان آلودگی و هزینه های مسکن مشخص شده است. در مقابل از نظر سنجش ذهنی، کیفیت زندگی شهری تحت عنوان رضایتمندی در تعدادی از حوزه های شهری مشخص می شود. شرایط اجتماعی- فرهنگی و کالبدی محیط شهری از جمله این حوزه ها هستند. مدل های زیادی وجود دارد که روابط متقابل بین خواص محیطی سکونتی و رضایتمندی ادراکی را توضیح می دهد، انتخاب محیط مسکونی در رضایتمندی سکونتی تأثیر بسزایی دارد.

همچنین می توان از شاخص جابه جایی سکونتی نیز در زمینه ادراک های فردی از مفهوم عام کیفیت زندگی نام برد که به عنوان معیار سنجش، برای ارزیابی میزان موفقیت ساخت و سازهای انجام شده به وسیله بخش های خصوصی و عمومی و نیز ابزار سنجش ادراک های ساکنان نسبت به کفایت نداشتن وضعیت

و آرزوهایی که دارد، شرایط فعلی سکونتی اش (واحد مسکونی/ واحد همسایگی) را ارزیابی می کند. در تحقیقی که توسط اشمید و همکارانش (۱۹۷۹) صورت گرفت، ویژگی های فردی همچون طبقه اجتماعی، مرحله زندگی و نظایر آن و نیز معیارهای فرهنگی تأثیرگذار بر روی فرد، فراهم آورنده میزان و نوع نیازها و آرزوهای یک شخص معرفی شد. (Schmidt et.al, 1979)

در میان پژوهشگران، میزان رضایت از نواحی سکونتی و عوامل تأثیرگذار بر روی آن، کمتر از دیدگاه رفتاری بررسی شده است. از جمله افرادی که در این زمینه کار کرده اند، می توان به «آمریگو» و «آراگونز» اشاره کرد که در سال ۱۹۹۷ تحقیقی بر روی رضایتمندی و ارزیابی سکونتی انجام دادند. آنها سعی کردند تا مدل های رفتاری را که با درجه رضایتمندی سکونتی ارتباط معناداری دارند، شناسایی کنند. نتایج این کار نشان داد که به طور کلی ساکنانی که درصدد اصلاح (بهبود) خانه بر نیامده بودند و یا عکس العملی درخصوص مهم ترین مسائل محل سکونتشان انجام نداده بودند، در مقایسه با بقیه افراد راضی تر بودند (احتمالاً، نیاز برای اقدامات اصلاح و بهبود شرایط موجود، نشان دهنده نارضایتی است). همچنین، شرکت در فعالیت های واحد همسایگی و ملاقات های مکرر با همسایه ها با رضایتمندی سکونتی (با درصد بالایی) رابطه داشته است. بر این اساس آن ها برای روشن ساختن طریقه تعامل میان فرد و محیط سکونت چارچوبی مفهومی را ارائه می دهد. این رویکرد فراتر از یک مدل رضایتمندی سکونتی است و به بررسی تعامل پویا میان فرد و محیط سکونت پرداخته و فرایندهای متفاوت ادراکی، تأثیرگذاری و رفتاری که در این تعامل اتفاق می افتند را مورد مطالعه قرار می دهد. براساس این مدل، مشخصات عینی محیط سکونتی که توسط فرد ارزیابی شده اند، ذهنی شده و سطح معینی از رضایتمندی را موجب می شوند. بنابراین مشخصات ذهنی تحت تأثیر آنچه مشخصات فردی «نامیده می شود قرار دارند. نتیجه این ارزیابی، یعنی رضایتمندی سکونتی، یک وضعیت عملی تأثیرگذار است که فرد در محیط سکونتی خود تجربه می کند و این وضعیت است که سبب بروز رفتارهای معین از جانب شخص می شود.

در واقع ساختار کالبدی یک واحد مسکونی تنها تعیین کننده رضایتمندی سکونتی نیست، بلکه تنها قسمتی از یک مجموعه کلی تر است که قابلیت زیستن را تشکیل می دهد. در واقع رضایتمندی سکونتی یک پدیده ثابت نیست، بلکه نتیجه دریافت فرد یا خانواده از پاسخگویی امکانات و شرایط سکونتی شان به نیازها و آرزوهای آنهاست. عواملی مانند آمال، تاریخ، ویژگی های جمعیتی و موقعیت شغلی در رضایتمندی سکونتی تأثیرگذار است و حتی ادراک از محیط را می توان به عنوان سنگ بنای رضایتمندی سکونتی مورد مطالعه قرار داد. چودهاری (۲۰۰۵) معتقد است معیارهایی چون مساحت فضا، تعاملات اجتماعی،

فعلی محیط سکونت خود به منظور بهبود شرایط سکونتی آن‌ها به کار می‌رود (عبدل محیط و همکاران، ۲۰۱۰). ها و وبر (۱۹۹۴) بیان می‌دارند که محیط با کیفیت بالا، احساس رفاه و رضایتمندی را به واسطه ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و یا سمبولیک باشد به جمعیتش منتقل می‌کند (Ha & Weber, 1994:102). پس با نگاهی وسیع‌تر می‌توان رضایتمندی را به عنوان معیاری عام برای سنجش ادراک کیفیت محیط مطرح دانست.

عوامل مؤثر بر رضایتمندی سکونتی

اندازه‌گیری میزان رضایت از سکونتگاه پیچیده است و به عوامل بسیاری بستگی دارد. مطالعه تحقیق‌های مرتبط با میزان رضایت از محیط سکونتی، نمایانگر این است که درک میزان رضایت از سوی هر شخص و در شرایط مختلف شخصی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و فیزیکی متفاوت است. عوامل جمعیتی، شخصیتی، ارزش‌ها، انتظارات، مقایسه با سایر سکونتگاه‌ها و امید به آینده را می‌توان از جمله خصوصیات فردی دانست که بر رضایتمندی سکونتی مؤثرند (گی‌فورد، ۱۳۷۸:۷۰). اضافه بر این، ویژگی‌های شخصی و خانوار همچون سن، جنسیت و مالکیت بر روی ادراک کیفیت محیط تأثیر می‌گذارند. در واقع با بیانی صریح‌تر و برای مثال، افراد مسن نسبت به جوانان و نیز آنان که وضعیت اقتصادی بهتری دارند نسبت به دیگران از احساس رضایت سکونتی بیشتری برخوردارند که با تعریف گی‌فورد به طور کلی، افراد متمول بهتر قادرند که کاشانه مورد نظرشان را تهیه کنند و لذا راضی‌تر هستند. در تأیید مثال بالا، کارپ و کارپ نیز در سال (۱۹۸۲) تأثیر سن و جنس را بر روی ارزیابی محله یا واحدهای همسایگی هر فرد بررسی کرده‌اند که بنابر نتایج به دست آمده، سن رابطه معنی‌دار خطی مثبتی با ادراک کیفیت محیط و رضایتمندی ساکنان دارد. نتایج جنسیت تنها در سه بعد (صدا، امنیت، حریم) متفاوت از یکدیگر بوده‌اند. به طور کلی، مردان جوان در مقایسه با زنان جوان از شرایط زندگی‌شان ناراضی‌تر بودند، در حالی که برای گروه سنی مسن‌تر این نتایج برعکس بود (Carp & Carp, 1982:265).

همچنین می‌توان عاملی همچون قیاس شرایط سکونتی ساکنین با یکدیگر و امید به بهبود و تغییر در آینده نزدیک را به عنوان عوامل تأثیرگذار دیگر در این بحث دانست. اینکه ساکنین در جریان نوع و مجلل‌بودن محیط زندگی دوستانشان نباشند، از زندگی در خانه‌های کوچک بیشتر احساس رضایت می‌کنند. گی‌فورد (۱۳۷۸) معتقد است افراد، سکونتگاه‌ها را با یکدیگر مقایسه می‌کنند، مانند محل سکونت فعلی و قبلی خود و همچنین با سکونتگاه دیگران. چنین مقایسه‌ای می‌تواند منبعی مهم برای رضایت یا عدم رضایت به شمار آید. به علاوه افرادی که در انتظار بهبود کیفی خانه‌شان هستند در مقایسه با سایرین که در همان

محل زندگی می‌کنند (گی‌فورد، ۱۳۷۸:۹۵).

از دیگر مواردی که بسیاری از محققان بر آن هم عقیده‌اند نقش همسایه و روابط همسایگی است که بیشتر از ویژگی‌های فیزیکی واحد همسایگی در تعیین رضایتمندی ساکنان به خصوص سالمندان نقش دارد و در واقع مرکز رضایتمندی از محله و یا واحد همسایگی است. به نظر می‌آید براساس نظریه‌ها و تعاریف بیان شده، رضایتمندی سکونتی به عنوان یک مفهوم چند عاملی قابل تعریف است و تنها با یک سؤال ساده نمی‌توان این مفهوم را اندازه‌گیری نمود. براین اساس پرسش‌هایی در مورد میزان رضایتمندی ساکنین از سکونت در این مکان، زمان مورد علاقه ساکنین برای زندگی در این محیط، ترجیح به زندگی مجدد در محیطی شبیه به این و میزان پیشنهاد این مکان به دوستان بیان کرده‌اند. این سؤالات تعیین‌کننده و کلی دربرگیرنده مفاهیم رفتاری، ادراکی و عاطفی در مورد رضایتمندی سکونتی هستند. عوامل مورد مطالعه در این دسته از پژوهش‌ها، جنبه‌هایی مانند مدیریت، ویژگی‌های اجتماع و سلامتی، همپای تأثیرات محیط طبیعی مورد مطالعه قرار داده شده‌است که در این مطالعات چهار حوزه مهم تأثیرگذار بر کیفیت زندگی و رضایتمندی سکونتی قابل تشخیص است:

۱. محیط طبیعی، محیط زیست و محیط اطراف، شامل متغیرهایی مانند شرایط مسکن، واحدهای همسایگی و اطراف آن.
 ۲. اجتماع و فرهنگ شامل روابط موجود در زندگی مانند روابط خانوادگی، روابط با همسایه‌ها، مفهوم اجتماع، رضایتمندی از زندگی.
 ۳. اقتصاد مانند شغل، مباحث مربوط به خرده‌فروشی، بازرگانی، تجارت و...
 ۴. خدمات و تسهیلات عمومی که ساکنین به آنها دسترسی داشته باشند مانند ایستگاه‌های پلیس، سیستم‌های اطفاء حریق، تسهیلات مربوط به اوقات فراغت، حمل و نقل عمومی.
- بنابراین به طور خلاصه می‌توان گفت آنچه مسلم است وجود و میزان تأثیرگذاری هر یک از این موارد بسته به منطقه مورد ارزیابی بر رضایتمندی سکونتی و کیفیت محیط تغییرپذیر بوده اما به طور کلی می‌توان بنابر آنچه که تا اینجا بیان شد، در ۳ سطح مورد مطالعه و مؤثر بر رضایتمندی سکونتی یعنی واحد مسکونی، واحد همسایگی و فضای شهری در گستره‌ای از ابعاد ذهنی تا عینی به جمع‌بندی زیر رسید (جدول ۱).

چارچوب پژوهش

در پژوهش رضایتمندی سکونتی، از میان روش‌های سنجش گفته شده رویکردهای مختلفی در راستای مطالعه کیفیت محیط‌های مسکونی وجود دارد که مفاهیمی چون انسان‌شناسی، معماری، اقتصاد، طراحی محیطی، جغرافیا، روانشناسی

جدول ۱. ابعاد و شاخصه های مؤثر بر رضایتمندی سکونتی با الهام از جدول عوامل تعیین کننده رضایتمندی سکونتی آمریگو و آراگونز، ۱۹۹۷. مأخذ: نگارنده.

ذهنی	ذهنی	ذهنی
<ul style="list-style-type: none"> • شغل • سن • جنسیت • خصوصیات شخصی • مدت زمان سکونت • مالک یا مستأجر • مقایسه با سایر سکونتگاهها • امید به بهبود شرایط 	<ul style="list-style-type: none"> • امنیت • روابط با همسایه ها • حس مالکیت بر محیط • حریم های خصوصی • ارزشهای مشترک 	<ul style="list-style-type: none"> • خاطرات جمعی • پیشینه و اتفاقات تاریخی • محیط طبیعی اطراف • مفهوم اجتماع • نرخ بزهکاری • امنیت اجتماعی
مسکن	واحد همسایگی	فضای شهری
<ul style="list-style-type: none"> • مساحت و اندازه اتاقها • عمر ساختمان • ابعاد زمین • برق و روشنایی • میزان سر و صدا • تعداد ساکنین در ساختمان • میزان نگهداری و تعمیرات ساختمان 	<ul style="list-style-type: none"> • میزان فضاهای جمعی • دسترسی به فضای سبز • نمای بناها • موقعیت قرارگیری در شهر 	<ul style="list-style-type: none"> • امکانات شهری • حمل و نقل مناسب • دسترسیهای سریع • مراکز تجاری و خرید • فرصت های شغلی • میزان آلودگی محیط
عینی	عینی	عینی

سکونتی به ۳ محدوده اصلی واحد مسکونی، واحد همسایگی و فضای شهری تفکیک می شود. با توجه به ماهیت این پژوهش که اساساً مشاهده محور است و ناشی از حضور نگارنده در بستر مورد مطالعه است، به علت محدودیت زمانی و دسترسی ها خصوصاً در مقیاس واحدهای مسکونی، از نتایج حاصله از منابع کتابخانه ای و مطالعات همراستا در این خصوص استفاده شده است. معیارها و متغیرهای این پژوهش براساس چارچوب نظری ذکر شده با تمرکز بر موضوعاتی چون اندازه فضاهای واحد مسکونی، طراحی واحد مسکونی، رابطه با همسایگان و همگونی آنها، مشارکت اجتماعی و حس تعلق و مسئولیت و نیز خدمات عمومی و تسهیلات کالبدی، خدمات فرهنگی و امنیت اجتماعی، نظام زیست مورد بررسی قرار می گیرد.

روش تحقیق و نمونه موردی

از آنجا که این پژوهش به توصیف و تفسیر شرایط موجود پرداخته و وضعیت محدوده مرکزی پاریس را از نظر رضایتمندی سکونتی مطالعه و تحلیل می کند، بر روش تحقیق توصیفی-تحلیلی منطبق است، لذا در راستای هدف پژوهش با مشاهده و ثبت اطلاعات میدانی در منطقه مورد مطالعه و نیز با رجوع به اطلاعات اسنادی کتابخانه ای و مقالات و پژوهش های هم راستا، اطلاعات

و جامعه شناسی در آن پایه ای تر و مؤثرند. در اینجا رویکردهایی همچون طراحی کالبدی و رویکردهای اجتماعی مکانی از میان رویکردهای مطرح را می توان قابل تفکیک دانست. در چنین رویکردهایی، صرفاً محیط های مسکونی متمرکز نیستند؛ بلکه بادیدنی فراگیرتر، می توان متغیرهای اجتماعی-مکانی را نیز در فرایند ارزیابی و بررسی کیفیت محیط زیست دخیل دانست. این روش خود شامل رویکرد اکولوژی انسانی، کیفیت زندگی، شاخص های اجتماعی، رویکرد تعاملی و رویکرد سنجش میزان رضایتمندی می شود. همچنین در مبحث سنجش عینی، کیفیت زندگی شهری به عنوان میانگین وزنی سنجه های عینی مختلف از محیط شهری نظیر نرخ بزهکاری، میزان آلودگی و هزینه های مسکن مشخص شده است. از نظر سنجش ذهنی، کیفیت زندگی شهری تحت عنوان رضایتمندی در تعدادی از حوزه های شهری مشخص می شود.

سه حوزه شهری رایج که در زمینه رضایتمندی مورد مطالعه قرار می گیرد، عبارت است از:

- مسکن
 - واحد همسایگی
 - فضای شهری
- در اینجا مقیاس محدوده مورد مطالعه برای سطح رضایتمندی

وجود می آید که در سال های اخیر از جنبه های مختلفی توسط پژوهشگران و صاحب نظران بسیاری مورد بررسی قرار گرفته است. اهمیت جنبه اجتماعی همپای جنبه کالبدی در مفهوم رضایتمندی سکونتی بیان شده است. در مقیاس سنجش رضایتمندی سکونتی در واحد مسکونی، مطابق پلان ها و عکس های آرایه شده و نیز آمار موجود با توجه به کوچک بودن و نیز قدیمی بودن مسکن بافت مرکزی پاریس، توان پاسخگویی کالبدی خانه ها که غالباً آپارتمان های سنتی و هوسمانی پاریس هستند مورد ابهام است. در واقع بسیاری از پارامترهای موجود همچون طول عمر ساختمان، ابعاد و اندازه داخلی، ابعاد زمین، تعمیرات و نگهداری دچار مشکل هستند (تصاویر ۲ و ۳).

با این حال در مطالعه شاخصه های مربوط به واحدهای همسایگی و خصوصاً در فضای شهری، نتیجه مطالعات متفاوت از بالا بوده و عملاً با سطح تأثیرگذار تری بر رضایتمندی سکونتی روبرو هستیم؛ آنچنان که نوع استفاده و کیفیت و کمیت حضور ساکنین در این فضاها مشهود و قابل ارزیابی است. ابعاد فراوانی در گستره ذهنی تا عینی آنچنان که در جدول ۱ آرایه شد در مقیاس واحد همسایگی و فضای شهری وجود دارد که در این تحقیق به بررسی تعداد محدودی از آن بسنده می شود.

در مقیاس واحد همسایگی و نیز فضای شهری، همواره آنچنان که در فرهنگ گذشته ایران نیز مشهود است، قهوه خانه ها و کافه ها نقش مهم و تأثیرگذاری در حیات شهری ایفا می کنند. بسیاری

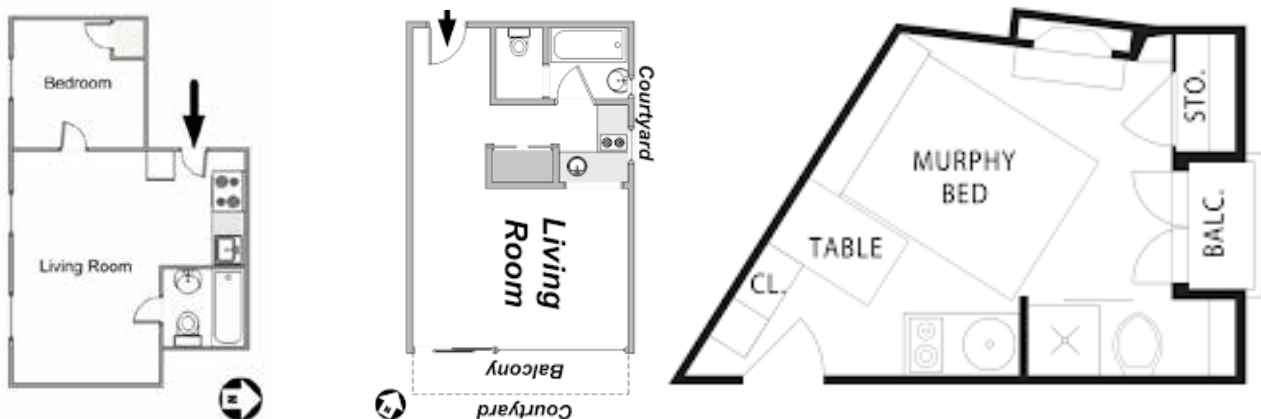
مورد نیاز جمع آوری و با توصیف آن، مبانی پژوهش تنظیم شده است. مفهوم «رضایتمندی سکونتی» در ابتدا ساده به نظر می رسد ولی از نقطه نظرهای متفاوت، دارای مفاهیم متفاوتی می باشد که در این بین، حتی برخی از نظرات با یکدیگر همسو نیستند. از این رو سنجش رضایتمندی سکونتی و کیفیت محیط سکونت با وجود گستره وسیع مؤلفه ها و متغیرهای کیفی، کاری دشوار است. همچنین کمی نمودن این کیفیات، با خطا و صرف زیاد وقت همراه است. در این پژوهش پس از انجام مطالعات و انتخاب چارچوب نظری، شاخص های تحقیق در سه سطح مسکن، واحد همسایگی و محله مشخص شده و سپس برای هر شاخص متغیرهای آن مشخص می شود. رضایتمندی از مسکن، واحد همسایگی و محله، محصول رضایتمندی از متغیرهای مسکونی، واحد همسایگی و محله ای است. عوامل مختلفی بر رضایتمندی از متغیرهای مسکونی و محله ای تأثیرگذار است. هدف اصلی این تحقیق تدقیق در شاخصه هایی از محدوده مورد مطالعه است که بر تأمین رضایتمندی سکونتی ساکنان پاریس تأثیر به سزایی دارند. نمونه موردی این پژوهش بافت مرکزی و تاریخی شهر پاریس است. علی رغم قیمت زیاد خرید و اجاره در این بافت، طول عمر ساختمان های مسکونی به خاطر سیاست های شهری غالباً بالاست، اگرچه طبق آمار موجود، برای کل خانه های شهر پاریس، ۶۲ درصد از آن قبل از سال ۱۹۴۲ و ۲۰ درصد آن مابین سال های ۱۹۴۲ تا ۱۹۷۹ ساخته شده است و تنها کمتر از ۱۸ درصد بعد از این تاریخ ساخته شده است که در این میان دو سوم از جمعیت ساکن در پاریس در استودیوها و آپارتمان های دو خوابه تا ۵۰ متر زندگی می کنند.

یافته های پژوهش

بنا بر آنچه که پیش تر گفته شد، رضایتمندی سکونتی مفهومی بسیار پیچیده است که از کنار هم قرارگیری عوامل مختلفی به



تصویر ۲. بافت مسکونی مرکزی شهر پاریس. عکس: محمدمهدی شعبانی، ۱۳۹۴.



تصویر ۳: نمونه پلان مسکونی در پاریس. مأخذ: ۲۰۱۴، www.notaires.paris-idf.fr

فضاها جنبه ای توریستی به خود گرفته اند اما با تعمقی بیشتر، حضور مردم عادی و ساکنان خانه های اطراف در این کافه ها پیداست. در واقع همین استفاده بی قید و ساده شهروندان، غالباً در پاسخ به عدم وجود فضای مناسب برای معاشرت های دوستانه

از روابط اجتماعی، جلسات کاری یا خانوادگی، بهبود روابط همسایگی و... در این فضاها شکل می گیرد. طبق آنچه در تصاویر ۴ دیده می شود، وجود فضاهای کافه در میان بافت مرکزی پاریس بسیار مشهود و استفاده از آن بسیار متداول است. اگرچه این گونه



تصویر ۴: فضای شهری با قابلیت تبدیل شدن به فضاها و نشیمن های نیمه خصوصی. عکس: سیده فاطمه مردانی، ۱۳۹۴.



در خانه هاست که به فضاهای شهری آورده شده است. این اتفاق به نوعی ابرازی است برای تأکید بر شاخصه های مؤثر در رضایتمندی سکونتی همچون امنیت، روابط با همسایه ها، حس مالکیت بر محیط، حریم های خصوصی و ارزش های مشترک.

امکان بروز رفتارهای اجتماعی برای ساکنان هر منطقه مسکونی در فضاهای عمومی شهر از عوامل مؤثر بر افزایش میزان رضایتمندی سکونتی ساکنان آن منطقه است. این از آن جهت است که با وجود بستری برای این امور شاخصه هایی همچون یادآوری و نیز خلق خاطرات جمعی برای ساکنین مهیا می شود. همچنین با حضور ساکنین بر امنیت فضایی افزوده و برکاهش بزهکاری اجتماعی تأثیر مثبت دارد. آنچه در تصویر ۵ مشهود بوده توانش فضای شهری اطراف بافت های مسکونی در جوابگویی به این نیاز ساکنین است. فعالیت هایی همچون گپ و گفت ها یا نشست های گروهی، برگزاری موسیقی، تئاتر و هنرهای خیابانی و حتی کارهای دستی فردی از این جمله اند. داد و ستد محصولات فرهنگی همچون کتاب ضمن به اشتراک گذاشتن افکار باعث به وجود



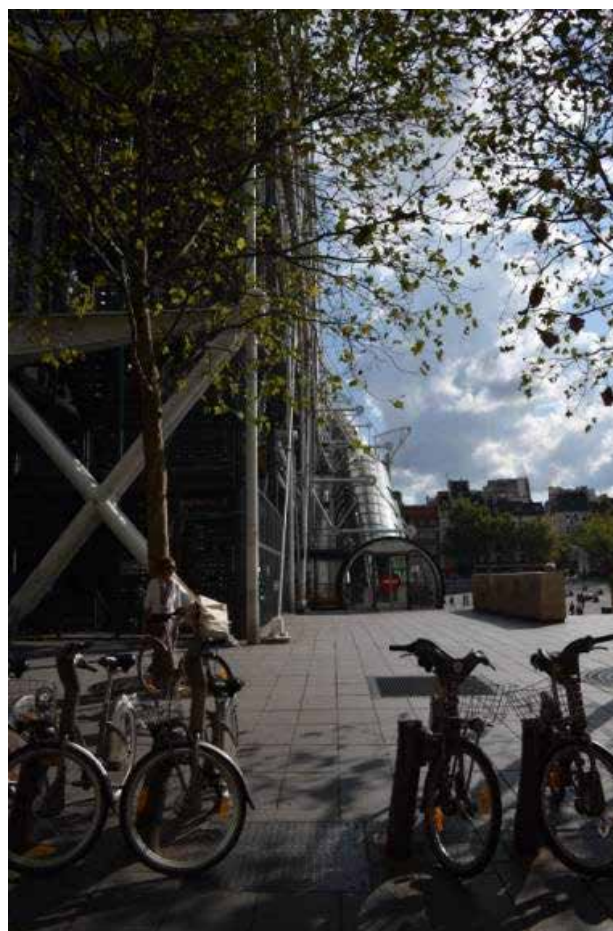
تصویر ۵. زندگی شهری و بروز رفتارهای اجتماعی. عکس: سیده فاطمه مردانی، ۱۳۹۴.



تصویر ۶. دسترسی سریع و فراگیر به خدمات حمل و نقل و خرید.
عکس: محمد مهدی شعبانی، ۱۳۹۴.

آمدن کسب و کارهای کوچک محلی است. روشن است که در این مناطق، اینگونه امور بر مالکیت افراد بر فضای شهری می افزاید و باعث تعلق خاطر بیشتر شهروندان به فضای زیست شان می شود (تصویر ۶).

دسترسی به فضاهای خرید محلی ضمن آنکه به اقتصاد ساکنین هر منطقه کمک می کند، باعث کاهش و صرفه جویی در هزینه های رفت و آمد شهری می شود. اگرچه در محدوده بافت مرکزی پاریس شبکه حمل و نقل عمومی بسیار فراگیر و فعال است و تنها به اتوبوس و تراموا و مترو محدود نمی شود بلکه دوچرخه و خودروهای برقی اجاره ای در دسترس ساکنین را شامل می شود. در واقع ضمن استفاده کم هزینه تر وسایل عمومی نسبت به وسایل حمل و نقل خصوصی، همچنان بر تعلق خاطر و مسئولیت پذیری ساکنین هر بافت مسکونی تاکید فراوانی می شود، آنچنان که حوزه وسایل شخصی مورد استفاده افراد به خانه هایشان محدود نمی شود.



نتیجه گیری

تأثیرگذار است.

در این پژوهش آنچه براساس مشاهده و مطالعه بافت مرکزی پاریس، با در نظر داشتن عوامل مؤثر بر رضایتمندی سکونتی به نظر می آید، این است که ظاهراً مسکن عمومی مورد مطالعه از نظر کالبدی به خاطر محدودیت فضا و طول عمر بالا به تنهایی جوابگوی رضایتمندی سکونتی ساکنان خود نیست، که این خود در اثر سیاست های کلان شهریست که بررسی آن در این مقاله نمی گنجد. در ادامه با مطالعه دیگر عناصر این مبحث، نقش پررنگ فضای شهری و محلی به خوبی قابل درک است. استفاده از شهر، پیاده روها، کافه ها، پارک ها و فضاهای سبز در پر کردن نبود فضاهای نشیمن خانگی مشهود است. خدمات گسترده حمل و نقل عمومی و دسترسی به منابع خرید نیز در همین ردیفند. در نگاهی کل نگر می توان گفت قوت هر دو بعد عینی و ذهنی شاخصه های اجتماعی و شهری، علی رغم ضعف کالبد مسکن، موجب رونق سکونتی منطقه مورد مطالعه است.

همانطور که در این تحقیق و پژوهش های مشابه به آن اشاره می شود، سکونت از مهمترین و اولین نیازهای بشریت است که در طول تاریخ مورد تغییر و بهبود قرار گرفته است. رضایتمندی سکونتی در واقع به عنوان عامل شکل دهنده و توسعه دهنده مسکن ایفای نقش فراوان داشته است. شناخت و بررسی رضایتمندی سکونتی بسیار پیچیده است و زوایای فراوانی دارد که از ابعاد کالبدی واحد مسکونی تا ابعاد اجتماعی فضای شهر را در برمی گیرد. با بیانی واضح آنچه که باعث رضایت ساکنین یک خانه از مسکن دلخواهشان می شود، اندازه خانه، تعداد اتاقها، کیفیت ساختمان و نو یا قدیمی ساز بودن و یا امکانات به روز آشپزخانه به تنهایی، وابسته نیست و گستره ای بسیار وسیع تر میان واحد همسایگی تا فضای شهری دارد. روابط همسایگی یا همخوان نبودن همسایگان به همان اندازه تأثیرگذارند. خدمات شهری نامناسب، عدم رونق اقتصادی تا عدم وجود پیشینه تاریخی منطقه مسکونی و یا شهر، در رضایت سکونتی فرد از خانه اش

پی نوشت

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی «گردشگری فرهنگ شهری» است که در سال ۱۳۹۴ به مسئولیت آقای دکتر سیدامیر منصوری در پژوهشکده نظر انجام گرفته و نگارنده به عنوان همکار طرح در سفر مطالعاتی و برداشت های میدانی طرح مذکور به مدت ۱۸ روز به اروپای غربی (فرانسه- ایتالیا) مشارکت داشته است.

فهرست منابع

- امین صالحی، فرزین. (۱۳۸۷). ارتقای کیفیت محیط سکونت در مجتمع های بلندمرتبه و ارائه راهکارهای مناسب نمونه موردی: شهرک اکباتان، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- رفیعیان، مجتبی، عسگری زاده، زهرا، عسگری زاده، محمد. (۱۳۸۸). ارزیابی میزان کیفیت مجتمع های سکونتی با تاکید بر رویکرد رضایتمندی در محله نواب، پژوهش های جغرافیایی انسانی، ۶۷: ۶۸-۵۳.
- گلکار، کورش. (۱۳۷۹). مولفه های سازنده کیفیت طراحی شهری، نشریه صفا، ۳۲: ۶۵-۳۸.
- گی فورد، رابرت. (۱۳۷۸). ادراک و شناخت محیطی، ترجمه: نسرين دهباشی، فصلنامه معماری و فرهنگ، ۲۰۳: ۲۳-۵.
- Abdul Mohit M., Ibrahim M., Razidah Rashid Y.(2010). "Assessment of residential satisfaction in newly designed public low-cost housing in Kuala Lumpur, Malaysia"; J. *Habitat International*, 34, pp: 18-27,
- Carp, F., and Carp, A. (1982). Perceived Environmental Quality of Neighborhoods: Development of Assessment Scales and Their Relation to Age and Gender, *Journal of Environmental Psychology*, 2: 295-312.
- Choudhury, I. (2005). *A Conceptual Model of Resident Satisfaction with Reference to Neighborhood Composition*.
- Ha, M., and Weber, M. J. (1994), Residential Quality and Satisfaction: Toward Developing Residential Quality Indexes, *Home Economics Research Journal*, 22 (3):296-308.
- Lindvall, T., and Radford, E. P., (1973), Measurement of Annoyance Due to Exposure to Environmental Factors, *Environmental Research*, 6: 1-36.
- McCrea, R., Stimson, R. J., & Western, J.(2005). Testing a general model of satisfaction with urban living using data for South East Queensland. Australia, *Social Indicators Research*. 72:121-152
- Schmidt, D., R. Goldman, N. Feimer. (1979). Perceptions of Crowding, *Environment and Behavior*, 11: 105-130.
- Van Poll , R., (1997), *The Perceived Quality of the Urban Residential Environment A Multi-Attribute Evaluation*.
- "Un territoire ancien et de petite taille"(PDF) (in French). www.notaires.paris-idf.fr. February 2012. p. 11. Retrieved 1 November 2014.
- Jump up^ "L'accès au logement social à Paris" (PDF) (in French). APUR. 8 September 2013. p. 9. Retrieved 20 November 2014.